

Jan Gurba

Grób wojownika z późnego okresu lateńskiego z Masowa w pow. garwolińskim

Sépulture d'un guerrier de la période de La Tène III à Masów, distr. de Garwolin

Pierwszą wiadomość o cmentarzysku w Masowie, pow. garwoliński, otrzymano pod koniec maja 1953 r. Warszawskie Zjednoczenie Robót Łądowo-Inżynieryjnych zawiadomiło Zarząd Ochrony i Konserwacji Zabytków przy Ministerstwie Kultury i Sztuki o odkryciu zabytków archeologicznych przez ob. Cebulę, w czasie prac ziemnych na dawnych polach uprawnych, należących do wsi Masów. Jako inspektor-rzecznik zabytków archeologicznych zostałem delegowany na miejsce, gdzie stwierdziłem istnienie cmentarzyska kultury wenedzkiej, zagrożonego przez intensywne prace budowlane. Badania ratownicze przeprowadzono w czasie sezonu wykopaliskowego w 1953 r.¹

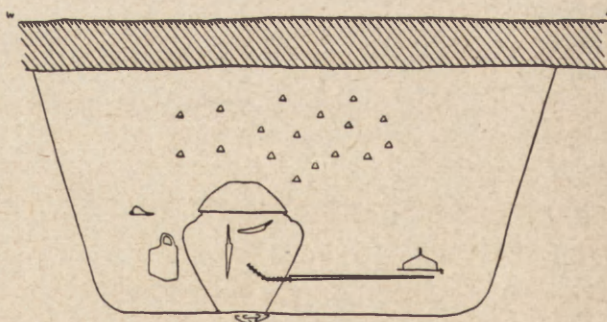
Cmentarzysko znajduje się na wschodnim krańcu pól masowskich, na zwymionym pagórku leżącym w dolinie Wieprza, zajętym do początków 1953 r. pod uprawę roli. Przez środek pagórka przebiega polna droga, łącząca Masów z Bobrownikami. Zasięg cmentarzyska nie jest jeszcze ściśle oznaczony. Zbadana została część terenu najbardziej zagrożona pracami budowlanymi. Poza tym stanowiskiem uzyskano wiadomość o odkryciu przed kilku laty grobu klozowego na polach leżących nad Wieprzem, bliżej zabudowań wsi. Nadto na badanym stanowisku stwierdzono istnienie osadnictwa neolitycznego. Uzyskany materiał, pochodzący z 97 grobów, złożono do opracowania w Zakładzie Archeologii Polski UMCS.

Cmentarzysko w Masowie należy do stanowisk, które niewątpliwie będą mogły pomóc w rozwiązaniu szeregu interesujących problemów dotyczących tzw. kultury wenedzkiej. Dlatego też wydaje się obecnie pożądane, aby chociaż fragmentarycznie opublikować materiał, nie

czekając na ukończenie badań, które prawdopodobnie nie nastąpi prędko².

Poniżej podaję opis grobu i materiału oznaczonego na ogólnym planie numerem 40. Wybrany zespół zabytków późnolateńskich nie jest jedynym grobem z tego okresu na badanym cmentarzysku, jednakże ciekawy jego inwentarz zasługuje na baczniejszą uwagę.

Grób jamowy zaznaczał się tuż pod humusem jako ciemno zabarwiona plama mniej więcej kolistego kształtu, w profilu zaś nieckowata

Ryc. 1. Masów, pow. garwoliński. Grób nr 40. Skala 1:20.

Fig. 1. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Echelle 1:20.

(ryc. 1). Północna część jamy była skupiskiem przepalonych kamieni, nie noszących wyraźniejszych śladów pracy ludzkiej, zmieszanych z popiołem i węgielkami drzewnymi. Na dnie drugiej, południowej części jamy ustawiona była duża popielnica, przykryta odwróconą do góry dnem miską i obrzucona ułamkami kilku rozbi-

¹ Krótką wzmiankę podano do „Z otchłani wieków”, R. 22:1953, z. 5, s. 195, i „Wiad. Archeol.”, R. 20:1954, z. 3, s. 303.

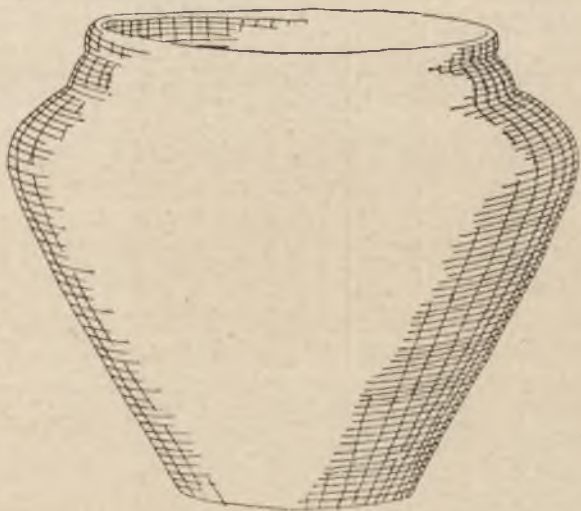
² Mimo że jestem w zasadzie przeciwny tzw. parcelacji materiałów, por. uwagi w tym względzie Z. Durcowskiego [rec.]: A. Wrzosek, M. Cwirko-Godycki, *Cmentarzysko kultury tużyckiej w Laskach w pow. kępińskim*, „Przegląd Archeologiczny”, t. 6, R. 20—21:1938—1939, s. 323—325.

tych naczyń. Wewnątrz popielnicy wraz z dużą ilością przepalonych kości ludzkich znajdowały się trzy niewielkie garnuszki. Popielnica postawiona była na klamrach od pochwy miecza znajdujących się już w czystym piasku. Tuż obok niej od strony wschodniej leżał kubek wypełniony popiołem. Po stronie północnej, obok kamieni, znajdowały się nóż, nożyk sierpiakowaty (?) oraz rękojeść miecza ułożonego na płask ku stronie zachodniej grobu. Nad jego sztychem umieszczone było umbo. W niewielkiej odległości od kubka, w górnej części jamy, znajdowała się zapinka żelazna. Wśród skorup znaleziono jeszcze dwa nity pochodzące od umba oraz dwa żelazne okucia (?).

Naczynie baniaste (ryc. 2) (popielnica) w kształcie odwróconej gruszki, ze zwężającą się stożkowato niską szyjką. Brzeg wyodrębniony, umiarkowanie zgrubiały. Powierzchnia czarna, lśniąca. Wysokość 31,5 cm, średnica wylotu 27 cm, brzuśca 37,5 cm, dna 15 cm.

Ułamki misy (pokrywy popielnicy) stożkowatego kształtu z profilem zaokrąglonym i małym dnem. Brzeg lekko wywinięty na zewnątrz. Powierzchnia szaroczerwona, wysokość ok. 10 cm, średnica wylotu 28 cm, dna 6 cm.

Beczulkowaty kubek (ryc. 3) z dużym, silnie wystającym, taśmowatym uchem, przewężonym w środku. Przyczepy uch umieszczone: górny poniżej krawędzi, dolny na załomie brzuśca. Powierzchnia słabo wygładzona barwy żół-

Ryc. 2. Masów, pow. garwoliński. Grób nr 40. Popielnica, 1/5 n. w.

Fig. 2. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Vase cinéraire, 1/5 gr. nat.

tawosiwej, z ciemnymi plamami. Wysokość 9 cm, średnica wylotu 9,5 cm, dna 7 cm, największa wyđętość 10,5 cm.

Naczynie (ryc. 4a) z niską, stożkowatą częścią dolną, łagodnie przechodzącą w beczulkowaty brzusek. Brzeg wywinięty na zewnątrz, krawędź zaokrąglona. Powierzchnia słabo wy-

gładzona, szarobrazowa. Wysokość 5,5 cm, średnica wylotu 7,5 cm, dna 4 cm.

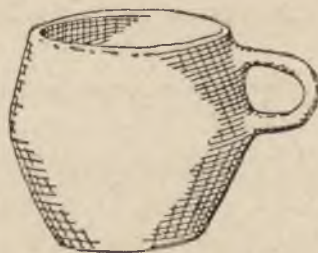
Dwustożkowe naczynie (ryc. 4b) z wysoką stożkowatą częścią dolną i łagodną wyđętością brzuśca przechodzącą ostrym załomem w cylindryczną szyjkę zakończoną wywiniętym na zewnątrz brzegiem o zaokrąglonej krawędzi. Po największej wyđętości brzuśca biegnie ornament utworzony przez linię falistą i drobno nakłute punkty. Wysokość 5,5 cm, średnica wylotu 6,5 cm, dna 4 cm.

Beczulkowaty kubek (ryc. 4c) z dużym, silnie wystającym uchem w środku przewężonym. Powierzchnia słabo wygładzona barwy szarobrazowej. Wysokość 5,5 cm, średnica wylotu 5 cm, dna 4 cm, największa szerokość (razem z uchem) 8,5 cm:

Ułamki ceramiki różnej wielkości pochodzące z kilku naczyń.

Zapinka żelazna (ryc. 5) z jednego kawałka czworokątnego w przekroju drutu, z esowato wygiętym kabląkiem, z dolną cięciwą i ażurową nóżką z dwoma otworami. Sprężynka czterozwojowa. Długość 7 cm, wysokość 2,5 cm.

Miecz żelazny (ryc. 6), jednosieczny, wykonany z jednego kawałka żelaza, ze sztabą do rękojeści. Sztaba przy nasadzie głowni trochę

Ryc. 3. Masów, pow. garwoliński. Grób nr 40. Kubek, 1/3 w. n.

Fig. 3. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Gobelet, 1/3 gr. nat.

poszerzona, w odległości około 2 cm następuje zwężenie jej przez jednostronne, półkoliste wycięcie (w celu lepszego dostosowania do ręki), dalej do końca już jest prosta. W sztabie znajdują się 32 nity służące do przymocowania drewnianej czy kościanej rękojeści. Rękojeść obecnie zgięta w połowie pod kątem około 60°. Na trzech nitach przy nasadzie głowni umocowana jest po stronie prawej płytka blaszana służąca zapewne do utrzymania miecza w pochwie na pożądanej głębokości. Długość miecza 68 cm, długość głowni 54 cm, największa szerokość ostrza (przy rękojeści) 4,5 cm, szerokość sztaby do rękojeści 2,7—3 cm, grubość ostrza i sztaby około 0,4 cm, długość nitów w rękojeści 1,3—1,5 cm.

Sześć klamer żelaznych (ryc. 7a—e) z okucia pochwy o płaskokolistym przekroju. Końce rozplaszczone, uformowane w trójkątne płytki zdobione rytymi trójkątami. Bardzo

zniszczone rdzą. Długość klamer 6—6,2 cm, szerokość 0,7—1 cm, szerokość końców 1,5 cm.

Dwie klamry żelazne (ryc. 7f, g) zakończone z jednej strony uszkami, o płaskokolistym przekroju, za pomocą których przymocowywano miecze do pasa. Końce rozpłaszczone i ozdo-

Ryc. 4. Masów, pow. garwoliński, grób nr 40. Małe naczynka z popielnicy, $\frac{1}{2}$ w. n.

Fig. 4. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Petits vases trouvés dans l'urne $\frac{1}{2}$ gr. nat.

bione trójkątami. Długość całości 8,3 cm i 7,8 cm, długość samej klamry 6 cm. Zniszczona rdzą.

Klamra żelazna (ryc. 7h) z okucia pochwy o płasko-kolistym przekroju. Końce ozdobione z obu stron dwiema rytymi liniami. Z jednej strony na zgięciu okucie jest rozszerzone i tworzy prostopadłą do całości płytkę zdobioną również z obu stron dwiema kreskami. Długość klamry 5,8 cm, szerokość w środku 0,8—1 cm, szerokość płytki 2,6 cm.

Skuwka żelazna (ryc. 8a) utworzona z zagiętej blachy. Szerokość 1,2 cm, długość 2 cm, średnica otworu 1 cm. Zniszczona rdzą.

Okucie żelazne (ryc. 8b) z płaskiej blaszki: na rozszerzonych jego końcach przymocowano

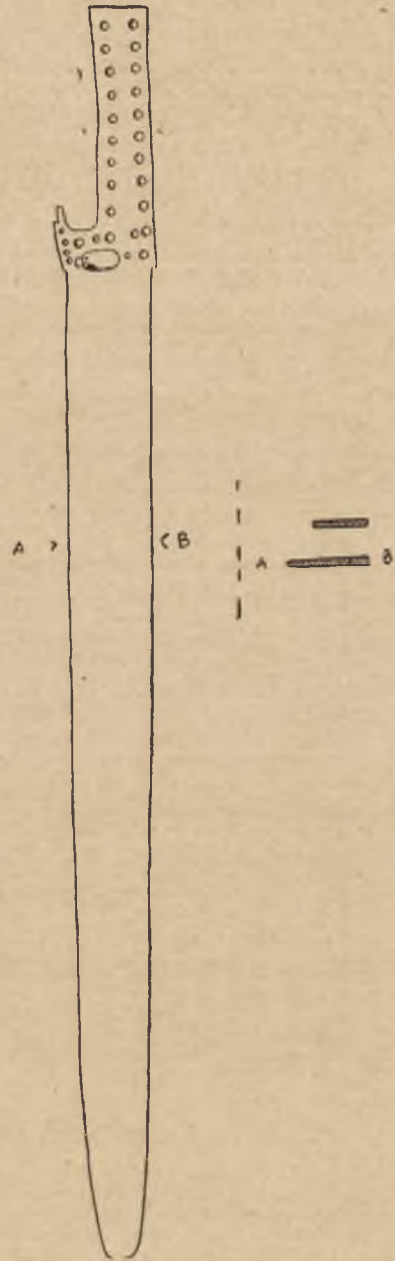
Ryc. 5. Masów, pow. garwoliński, grób nr 40. Fibula żelazna, w. n.

Fig. 5. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Fibule en fer, gr. nat.

za pomocą nitów żelazne kółeczka. Długość 4,4 cm.

Umba żelazne (ryc. 9) dobrze zachowane, stożkowate, o wąskim brzegu, z grubym około 0,8 cm, tępo zakończonym kolcem, z zachowanymi czterema nitami o lekko wypu-

kłych główkach. Brzeg o szerokości 2,5 cm posiada 12 otworów na nity. Całość wykonana z cienkiej blachy około 0,1 cm grubości. Średnica umba 15,5 cm, bez kołnierza 10,5 cm, wysokość walca 2,5 cm, trzpienia 2,5 cm, całości 7 cm.

Ryc. 6. Masów, pow. garwoliński, grób nr 40. Miecz żelazny, $\frac{1}{6}$ w. n.

Fig. 6. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Epée en fer. $\frac{1}{6}$ gr. nat.

Dwa nity żelazne (ryc. 10) o wypukłych główkach pochodzące z umba. Średnice główek 2,2 cm. Trzony zwężające się ku końcom o okrągłym przekroju.

Nóż prosty (ryc. 11a, b) o ostrzu w przybliżeniu trójkątnym, przechodzącym w łagodnym zgięciu obustronnie w zwężoną rękojeść. Bar-

dzo zniszczony rdzą, długość 17 cm, szerokość ostrza 2 cm.

Nóż żelazny (ryc. 11c) sierpowato wygięty z ostrzem na krawędzi wypukłej, z prostą krótką rączką. Długość 12,5 cm, długość ostrza 9,9 cm, szerokość 2,3 cm.

Wszystkie opisane przedmioty wykazują ślady działania ognia.

W zespole grobowym nr 40 z cmentarzyska z Masowa najbardziej charakterystycznym zabytkiem jest żelazny miecz jednosieczny, będący unikatem na całym terenie znajdującym się między Wisłą a Bugiem. W dostępnej mi literaturze przedmiotu nie znalazłem żadnego miecza z tego okresu na omawianym obszarze, poza nie publikowanym egzemplarzem z Niecieplina, pow. garwoliński^{2a}. Miecze jednosieczne w okresie późnolateńskim ograniczone są prawie wyłącznie do terenu grupy oksywskiej i są miejscową formą nie wykazującą wpływów celtyckich³. Rzadko, jako import z Pomorza, spotykamy je na pozostałym obszarze Polski⁴. O przynależności miecza z Masowa właśnie do okresu późnolateńskiego świadczy (poza innymi zabytkami z tego zespołu) duża ilość nitów na sztabie do rękojeści⁵. Podobne, lecz różniące się ukształtowaniem rękojeści oraz ilością nitów, miecze znamy z Tuczna, pow. inowrocławski⁶, z Drawska⁷ oraz Warszkowa, pow. sławieński⁸. Podobnie uformowaną rękojeść, spotykaną raczej w okresie wpływów rzymskich⁹, posiada egzemplarz z Kuznocina, pow. sochaczewski¹⁰ i z Ostrówka, pow. inowrocławski¹¹. Najbardziej zbliżony okaz z 28 nitami znaleziono w grobie 5 w Siemianicach, pow. kępiński¹².

Miecz z Masowa posiadał pochwę drewnianą okutą dziewięcioma klamrami żelaznymi, z których dwie są zakończone kółkami służącymi do zawieszenia miecza na pasie. Podobne klamry jak w Masowie, poza jednym egzemplarzem pochodzącym z dolnej części pochwy, są często

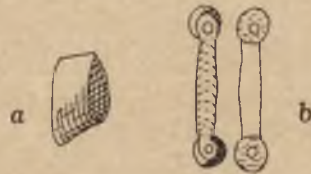
znajdowane wraz z mieczami na późnolateńskich stanowiskach, podam więc tu jedynie dla przykładu kilka analogii z Tuczna, pow. inowrocławski¹³, i Malich, pow. łowicki¹⁴.

Ryc. 7. Masów, pow. garwoliński, grób nr 40. Klamry od pochwy miecza, 1/2 w. n.

Fig. 7. Masów, distr. de Garwolin, Tombe No 40. Ferrures provenant du fourreau de l'épée, 1/2 gr. nat.

Wraz z mieczem, który jest właściwym orężem, znajdujemy w wyposażeniu grobu typowe dla późnego okresu lateńskiego umbo stożkowe, posiadające 12 otworów na nity. Z terenu

Ryc. 8. Masów, pow. garwoliński. Grób nr 40. Okucia żelazne w. n.

Fig. 8. Masów, distr. de Garwolin. Tombe No 40. Ferrures, gr. nat.

między Wisłą a Bugiem prawdopodobnie identyczne umbo odkryto w Starej Wsi, pow. węgrowski¹⁵.

Z dwóch noży znalezionych w opisywanym grobie interesujący jest nóż wygięty sierpowato, zbliżony bardzo do tzw. nożyków sierpikowatych. Analogią może być nóż z Oblasu¹⁶, sugere-

¹³ Kostrzewski, *Wielkopolska...*, s. 557, 558.

¹⁴ Kostrzewski, *Kultura lateńska...*, ryc. 21 (rekonstrukcję pochwy podano w: *Vorgeschichte d. deutschen Stämme*, t. 3, tabl. 433).

¹⁵ W. Radig, *Das ostgermanische Gräberfeld von Stara Wieś, Kreis Sokolow*, „Die Burg“, R. 3:1942, z. 2, tabl. IV, 4.

¹⁶ Kostrzewski, *op. cit.*, ryc. 47.

^{2a} M. Drewko, *Sprawozdanie z czynności państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych na okręg lubelski*, „Wiad. Archeol.“, R. 10:1929, s. 281.

³ J. Kostrzewski, *Wielkopolska w czasach przedhistorycznych*, wyd. 2, Poznań 1923, s. 158—160.

⁴ J. Kostrzewski, *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów*, [w:] *Prehistoria ziem polskich*, Kraków 1939—1948, s. 303, 321.

⁵ Kostrzewski, *op. cit.*, s. 321.

⁶ Kostrzewski, *Wielkopolska...*, s. 160, ryc. 555.

⁷ D. Bohnsack, *Die Burgunden in Ostdeutschland und Polen*, Leipzig 1938, tabl. VI; tenże, *Die Burgunden*, [w:] *Vorgeschichte der deutschen Stämme* (red. Reinerth), t. 3, Berlin 1940, tabl. 430, 3.

⁸ Bohnsack, *op. cit.*, ryc. 18.

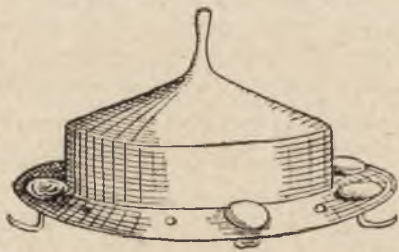
⁹ Por. S. Jasnosz, *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Wymysłowie, pow. Gostyń*, „Fontes Praehistorici“, vol. 2:1951, ryc. 15 j.

¹⁰ J. Kostrzewski, *Kultura lateńska (La Tène) na obszarze b. Królestwa Polskiego*, „Przegl. Archeol.“, t. 1, R. 1:1919, ryc. 18.

¹¹ Kostrzewski, *Wielkopolska...*, ryc. 554.

¹² „Roczniki Tow. Przyj. Nauk“, t. 29:1902, s. 60, ryc. 21 na s. 72.

rujący zaliczenie egzemplarza z Masowa do noży tego typu. Czy więc rzeczywiście nożyki sierpiakowate są cechą, jak to się dotąd przyjmuje¹⁷, grobów wyłącznie kobiecych?

Ryc. 9. Masów, pow. garwoliński, Grób nr 40. Umbo, ok. $\frac{1}{5}$ w. n.
Fig. 9. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Umbo de bouclier, env. $\frac{1}{5}$ gr. nat.

Żelazna, esowato wygięta fibula z dolną cięciwą pochodzi z końca okresu późnolateńskiego¹⁸.

Dwa pozostałe przedmioty żelazne są najprawdopodobniej okuciami, z czego okucie

Ryc. 10. Masów, pow. garwoliński, Grób nr 40. Nity do umba, $\frac{2}{3}$ w. n.
Fig. 10. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40. Rivets de l'umbo, $\frac{2}{3}$ gr. nat.

w formie blaszki może być zakończeniem pasa uniemożliwiającym skręcanie się skóry.

Znaleziona w grobie ceramika wskazuje też na jego pochodzenie z okresu późnolateńskiego. Popielnica¹⁹, zachowane kubki²⁰ i czarki²¹ na-

¹⁷ Kostrzewski, *op. cit.*, s. 19; tenże, *Wielkopolska...*, s. 164; tenże, *Od mezolitu...*, s. 303 n.

¹⁸ Kostrzewski, *Kultura lateńska...*, s. 18; tenże, *Wielkopolska...*, s. 154; C. Pescheck, *Die frühwandalische Kultur in Mittelschlesien*, Leipzig 1939, tabl. I.

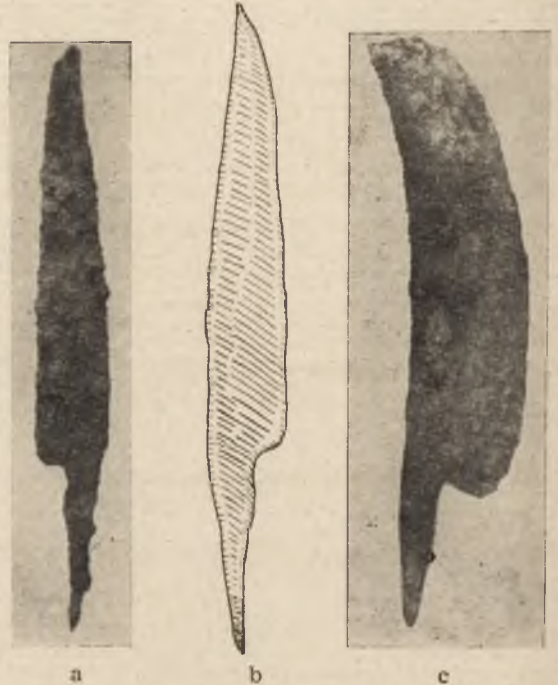
¹⁹ Por. Pescheck, *op. cit.*, tabl. V, 1 i 5; Bohnsack, *op. cit.*, tabl. XV, 1.

²⁰ Por. Bohnsack, *op. cit.*, ryc. 33; A. Kietlińska, *Grób z okresu lateńskiego we wsi Całowanie, pow. Garwolin*, „Sprawozdania PMA”, t. 2: 1948 [1949], z 1-4, tabl. V, 3.

²¹ Kietlińska, *op. cit.*, tabl. V, 6.

leżą do częstych typów spotykanych w tym okresie. To samo odnosi się też i do naczyń zachowanych w ułamkach. Także i zwyczaj przykrywania misą popielnicy jest znany w tym okresie²².

Jak to się starano pokrótce wyżej przedstawić, opisywany zespół ze względu na występujące w nim typowe zabytki możemy dokładnie datować na sam koniec okresu późnolateńskiego, tj. na ostatnie lata starej ery. Rzadko spotykany

Ryc. 11. Masów, pow. garwoliński, Grób nr 40: a) nóż prosty przed oczyszczeniem, b) ten sam nóż po mechanicznym oczyszczeniu z rdzy, c) nożyk sierpiakowaty. Wszystko $\frac{1}{2}$ w. n.

Fig. 11. Masów, distr. de Garwolin. Tombe N° 40: a) couteau droit avant le nettoyage, b) le même couteau après l'enlèvement de la rouille, c) petit couteau en forme de faucille; $\frac{1}{2}$ gr. nat.

miecz — a nawet na obszarze między Wisłą i Bugiem wyjątkowy — świadczy, że grób ten należał prawdopodobnie do kogoś ze starszyny plemiennej. Formy ceramiki²³ oraz miecz pochodzący najpewniej z Pomorza wskazują na ścisłe związki między cmentarzyskiem w Masowie i północną (oksywską) grupą kultury wenedzkiej w późnym okresie lateńskim.

²² Bohnsack, *op. cit.*, tabl. XV, 1.

²³ Kostrzewski, *Od mezolitu...*, s. 306, 307.

Sépulture d'un guerrier de la période de La Tène III à Masów, distr. de Garwolin

Résumé

Le plan de la campagne des fouilles de 1953 avait embrassé entre autres le cimetière de la civilisation de Przeworsk à Masów dans le

distr. de Garwolin où les travaux s'étaient concentrés sur 97 sépultures. Parmi celles-ci une tombe à fosse avec les cendres du bûcher de la

période de La Tène III, marquée du N° 40, attira l'attention spéciale des investigateurs. Dans sa partie septentrionale cette fosse sépulcrale contenait un amas de pierres fortement cuites au feu, mélangées avec des cendres et des charbons de bois. Une grande urne cinéraire avait été déposée dans la partie méridionale de la fosse, recouverte d'une terrine et entourée de fragments de plusieurs récipients parsemés tout autour. L'intérieur de l'urne contenait une quantité considérable d'ossements humains brûlés ainsi que trois petits vases rituels. Dans la couche sablonneuse s'étendant en-dessous du vase furent découvertes les ferrures d'un fourreau d'épée. A côté de l'urne dans la partie orientale de la fosse gisait un gobelet renversé rempli de cendres. Tout près de l'amas de pierres, mentionné plus haut, se trouvait un couteau à lame droite, un petit couteau à lame recourbée en forme de faucille ainsi que le manche d'une épée qui avait été déposée à plat en direction

ouest de la sépulture. La pointe de l'épée était recouverte d'un umbo de bouclier. Une fibule en fer fut trouvée dans la partie supérieure de la fosse, non loin du gobelet et parmi les débris céramiques gisaient deux rivets de l'umbo et deux ferrures (?) en fer.

Dans tout cet ensemble sépulcral si intéressant par les détails de son mobilier funéraire, la pièce la plus caractéristique fut sans doute l'épée à un tranchant qui représente une trouvaille tout à fait unique sur l'énorme étendue du territoire entre la Vistule et le Bug. Il dénote et souligne le rang social élevé du défunt qui avait dû appartenir aux supérieurs d'une des tribus de ce temps.

La forme de la poterie et l'épée semblent témoigner de relations proches qui avaient dû exister entre la population exploitant la nécropole de Masów et le groupe septentrional (d'Oknywie) de la civilisation des tombes à fosse au cours de la période de La Tène III.